

Vefrit fjármálaráðuneytisins

16. október 2008

Ársfundur Alþjóðagjaldeyrissjóðsins

Ársfundur Alþjóðagjaldeyrissjóðsins og Alþjóðabankans var nýlega haldinn í Washington D.C.. Fjárhagsnefnd Alþjóðagjaldeyrissjóðsins (IMFC), sem skipuð er fjármálaráðherrum og/eða seðlabankastjórum 24 kjördæma hinna 184 aðildarlanda, fundaði þann 11. október sl.. Framkvæmdastjórnar helstu alþjóðastofnana og ædstu embættismenn sjóðsins tóku þátt í umræðum og fundinum þar sem fjallað var um stöðu og horfur í [efnahags-](#) og [fjármálum](#) aðildarríkjanna.

Á fundinum var fjallað um það að hagkerfi heimsins væru á leið inn í efnahagslægð í kjölfar stærsta áfalls á fjármálamörkuðum frá því á fjórða áratug síðustu aldar. Sú þróun er talin ógna fjármálastöðugleika í heiminum. Frá árinu 2006 hefur hagkerfi heimsins einnig verið að takast á við annað áfall sem er mikil hækkun á verði olíu og hrávöru. Sú þróun hefur þó gengið til baka að undanförunu. Megin vandinn í hinu alþjóðlega efnahagslífi nú er að framboð á lánsfé hefur stórlega dregist saman frá miðju ári 2007. Óvarlegar lánveitingar til fasteignakaupenda og lækkun fasteignaverðs eru talin rót núverandi erfiðleika á bandarískum fjármálamarkaði. Mikil útlánatöp og gjaldþrot bankastofnana í Bandaríkjunum hafa aukið áhættufælni fjárfesta og ástandið smitast til annarra landa og valdið erfiðleikum þar. Í september og byrjun október sl. keyrði um þverbak á fjármálamörkuðum þegar stórir bankar á Vesturlöndum urðu gjaldþrota eða voru þjóðnýttir. Í hagspá Alþjóðagjaldeyrissjóðsins er áætlað að hægi umtalsvert á hagvexti í heiminum í ár en að hagvöxtur taki að aukast hægt um skrefum á ný árið 2009. Gert er ráð fyrir að verðbólga verði hófleg á spátímanum. Tekið er fram að mikil óvissa ríkir í allri spágerð og að meiri hætta en minni er talin á því að hagvöxtur verði neikvæðari en spáð er. Niðurstaða fundarins var sú að megin áhersla stjórnvalda þarf að vera að bregðast hratt og markvisst við ástandi á fjármálamörkuðum og stuðla að jafnvægi þar. Þar sem erfiðleikar bankakerfisins eru alþjóðlegir voru stjórnvöld jafnframt hvött til að samræma slíkar aðgerðir. Til að lánastarfsemi komist í eðlilegan farveg á ný er talið mikilvægt að verðfall á fasteignum, sérstaklega í Bandaríkjunum, taki enda. Stjórnvöld voru einnig hvött til að gera hvað þau geta til að örva efnahagsstarfsemi á tímabili lítils hagvaxtar og halda verðbólgu í skefjum.

Skuldir heimilanna

Skuldir heimilanna hafa verið mjög í sviðsljósinu að undanförunu í tengslum við gengisfall krónunnar, hækkandi verðbólgu og verri horfur varðandi tekju- og atvinnustig. Eðlilegt er að vaxandi greiðsluþyrði valdi áhyggjum og rýri lífskjör. Í þessum efnunum eins og svo mörgum öðrum er staða heimilanna misjöfn. Í þessari grein verður reynt að gera nokkra heildarmynd af stöðunni.

Hjá Seðlabanka Íslands kemur fram að skuldir heimilanna við lána-kerfið, þ.e. banka, Íbúðalánasjóð, lífeyrissjóði, LÍN, tryggingarfélag hafi numið 1.551 ma.kr. um síðustu áramót. Ráðstöfunartekjur heimilanna námu rétt rúmum 700 ma.kr. Því var skuldin rúmlega tvöfaldar ráðstöfunartekjur ársins. Á miðju yfirstandandi ári voru þessar skuldir orðnar 1.760 ma. kr og höfðu vaxið um 13,5% á árinu. Skuldir við Íbúðalánasjóð eru vegna íbúðakaupa og mestur hluti lána við lífeyrissjóði. Af skuldum við banka teljast 60% vera vegna íbúðakaupa meðan lán LÍN og skuldir við tryggingarfélag eru vegna annars.

Einungis er vitað um samsetningu skulda við banka, en þær voru 967 ma. kr á miðju ári. Af þeim voru 626 ma.kr. eða 65% verðtryggðar skuldir meðan 210 ma.kr., 22% voru gengistryggð lán. Yfirdráttarlán heimilanna námu 81 ma.kr., óverðtryggð lán 28 ma.kr. og eignarleigusamningar 21 milljarði.

Í skattframtölum landsmanna voru taldar fram skuldir að upphæð 1.348 ma.kr. um síðastliðin áramót. Þetta er 13% lægri upphæð en tölur Seðlabanka benda til. Sá mismunur kann að eiga sér ýmsar skýringar, m.a. í flokkun lána hjá bankanum, en einnig kann að vera að einstaklingar sem ekki eru að leita eftir vaxtabótum telji ekki fram skuldir sínar að fullu. Þá má ekki gleyma þeim hópi landsmanna sem

ekki telja fram. Skuldir vegna íbúðakaupa töldust vera 840,5 milljarðar meðan verðmæti framtalinna fasteigna taldist nær 2.400 milljarðar. Tæplega 97 þúsund fjölskyldur telja fram fasteignir og af þeim telur ¼ ekki fram neinar skuldir. Hins vegar voru skuldir vegna íbúðakaupa yfir 80% af verðmæti hjá um fjórðungi þeirra sem þá eru eftir, alls 17.500 fjölskyldum og samtals töldust skuldir þess hóps vegna íbúðakaupa um 300 ma.kr. um síðustu áramót en heildarskuldir 357 milljarðar. Eins og eðlilegt hlýtur að teljast er aðallega um að ræða yngra fólk, en meðalaldurinn í þessum hópi er tæplega 40 ár, sem er um tíu árum undir meðalaldrinum hjá íbúðalán. Þótt þessi hópur sé líklega viðkvæmari fyrir þeim áföllum sem nú dýnja yfir, er greiðslugeta þeirra af lánum enn fyrir hendi. Þá er atvinnuleysi enn hlutfallslega lítið þótt það sé tekið að aukast.

Um auglýsingu embættis að liðnum tímabundnum skipunartíma

Innan stjórnsýslunnar hefur því sjónarmiði verið hreyft að rétt væri að auglýsa ávallt embætti forstöðumanna laus til umsóknar að liðnum tímabundnum skipunartíma þeirra. Þau rök eru einkum færð fyrir því sjónarmiði að við lok skipunartímans sé eðlilegt að endurmeta stjórnunarstörf viðkomandi forstöðumanns og árangur hans í starfi. Í því sambandi er jafnframt vísað til sjónarmiða um nýskipan í ríkisrekstri og árangursstjórnunarsamninga.

Með lögum um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins nr. 70/1996, (starfsmannalög), var horfið frá ótímabundnum skipunum í embætti á vegum ríkisins og sú meginregla sett að embættismenn, þar á meðal forstöðumenn, skuli skipaðir tímabundið, til fimm ára í senn, sbr. 1. mgr. 23. starfsmannalaga.

Samhliða þessum breytingum var sett nýmæli í 2. mgr. 23. gr. starfsmannalaga, þess efnis að tímabundin skipun embættismanns framlengist sjálfkrafa um fimm ár sé viðkomandi ekki tilkynnt, með a.m.k. sex mánaða fyrirvara áður en skipunartími hans rennur út, að embættið verði auglýst laust til umsóknar. Umrætt nýmæli hljóðar svo:

„Ef maður hefur verið skipaður í embætti skv. 1. mgr. skal honum tilkynnt eigi síðar en sex mánuðum áður en skipunartími hans rennur út hvort embættið verði auglýst laust til umsóknar. Sé það ekki gert framlengist skipunartími hans í embætti sjálfkrafa um fimm ár, nema hann óski eftir að láta af störfum með hætti sem mælt er fyrir um í 1. mgr. 37. gr.“

Í greinargerð með frumvarpi því er varð að starfsmannalögum segir um þetta nýmæli, að því sé ætlað að stuðla að stöðugleika í röðum embættismanna sem hljóti að teljast æskilegur, að minnsta kosti að vissu marki.

Orðalagið gefur ekki til kynna að það hafi verið ætlun löggjafans að embætti yrðu sjálfkrafa auglýst laus til umsóknar á fimm ára fresti heldur þyrfti að taka sjálfstæða ákvörðun úr hverju tilvikinu fyrir sig. Af orðalaginu verður heldur ekki dregin sú ályktun að ekki megi auglýsa nema að fyrir hendi séu sérstakar tilteknar forsendur.

En á hvaða forsendum á þá sá sem skipaði viðkomandi forstöðumann að byggja ákvörðun sína um að auglýsa embættið? Þar hefur ráðherra tiltölulega frjálst mat að því tilskyldu að matið byggji á málefnalegum forsendum eins og við alla aðra ákvarðanatöku hans. Þannig gæti það til dæmis verið forsenda auglýsingar að breytingar væru ákveðnar á verkefnaskipan með tilfærslu verkefna til eða frá viðkomandi stofnun. Önnur forsenda þess að hægt væri með markvissum hætti að meta hvort auglýska skuli embættið við fimm ára markið er að fyrir hendi sé virkt mat á stjórnunarstörfum viðkomandi forstöðumanna og árangur þeirra í starfi sé metinn með reglubundnum hætti. Eitt af þeim átaksvæfnum sem hrint hefur verið úr vör í aðgerðaáætlun fjármálaráðuneytis sem kynnt var í vefritinu 24. janúar sl. er árangursstjórnun og árangursmælingar. Nauðsynlegur þáttur í viðhaldi árangursstjórnunar innan sérhverrar stofnunar er að stunda reglulegt endurmat á markmiðum og mælikvörðum viðkomandi stofnunar og þannig skýra og skerpa stöðu og ábyrgð stjórnenda.

Tekjur ríkissjóðs janúar – ágúst		
12 mánaða breyting (%)	2007	2008
Skatttekjur og trygg.gjöld	12,3	3,4
Skattar á tekjur og hagnað	18,5	10,0
Eignarskattar	15,4	-24,7
Skattar á vöru og þjónustu	8,1	-1,2
Tryggingagjöld	6,6	6,0
Tekjur alls	16,2	2,9

Gjöld ríkissjóðs janúar – ágúst		
12 mánaða breyting (%)	2007	2008
Almenn opinber þjónusta	23,3	20,3
Heilbrigðismál	10,8	11,6
Alm.trygg. & velferðarmál	16,4	21,8
Efnahags- og atvinnumál	10,0	30,8
Menntamál	11,7	10,4
Gjöld alls	14,0	17,9

Afkoma ríkissjóðs janúar – ágúst		
Milljónir króna	2007	2008
Handbært fé frá rekstri	45.346	16.633
Hreinin lánsfjárfjórnuður	-22.412	25.171
Afborgun lána	-36.443	-38.129
Brúttó lánsfjárfjórnuður	-61.496	-15.598
Lántökur	57.515	147.531
Breyting á handbæru fé	-3.981	131.933

Ýmsar hagtölur		
12 mánaða breyting (%)	2007	2008
Verðbólga (sept.)	4,2	14,0
Kjarnaverðbólga (sept.)	5,2	12,7
Launavísitala (ágúst)	8,0	9,1
Heildarvelta (jan.-júní)	8,4	8,6
Smásöluvelta (jan.-júní)	7,7	0,6
Atv.leysi, árst.leiðr. (sept.)	0,9	1,4